

Narratieve zorg: Een persoonsgerichte benadering voor zinnige en zuinige zorg

Organisatie: Levensverhalenlab, onderdeel van het IGS onderzoeksinstituut van Universiteit Twente

Datum: vrijdag 8 maart 2013, 9.00 - 17.00 uur

Plaats: De Grolsch Veste, Enschede

Kosten: € 200,- per deelnemer

Inschrijving: www.levensverhalenlab.nl, zie agenda

Doelgroep: artsen, verpleegkundigen, psychologen, geestelijk verzorgers, docenten, beleidsmakers, onderzoekers en andere professionals in een breed scala aan settings in de gezondheidszorg, zoals huisartsenpraktijken, ziekenhuizen, verpleeg- en verzorgingshuizen, revalidatiecentra, instellingen voor geestelijke gezondheidszorg, opleidingen in zorg en welzijn.

Inhoud: De discussie over de zorg wordt gedomineerd door vragen rondom kosten en efficiëntie. Deze discussie kan echter niet goed gevoerd worden zonder ook aandacht te hebben voor de kwaliteit van de zorgverlening. Narratieve zorg kan hierin een belangrijke rol spelen. Het begrip verwijst naar een gezondheidszorg die op een professionele wijze rekening houdt met de verhalen van cliënten en patiënten. Dit congres biedt aan de hand van lezingen en workshops een overzicht van narratieve zorg. Enerzijds staat de ontwikkeling van professionele competenties centraal om vanuit het eigen verhaal naar verhalen van cliënten en patiënten te luisteren. Anderzijds wordt ingegaan op de toepassing van interventies die werken met verhalende methodes. Het congres wil daarmee een bijdrage leveren aan een zuinige *en* zinnige gezondheidszorg. Prof. Rita Charon, praktiserend arts en hoogleraar aan de Columbia University in New York, zal een keynote lezing en een workshop houden over *narrative medicine* en het belang van verhalen voor een kwalitatief hoogwaardige zorg.

Accreditatie wordt aangevraagd bij :

- het Accreditatie Bureau Algemene Nascholing voor huisartsen, specialisten ouderengeneeskunde, artsen voor verstandelijk gehandicapten, medisch specialisten en sociaal geneeskundigen;
- de Federatie van Gezondheidszorgpsychologen voor klinisch psychologen
- het NIP voor eerstelijnspsychologen
- het Beroepsregister van Agogisch en Maatschappelijk werkers.

Voor **praktische vragen** over het congres, kunt u contact opnemen met Marieke Smellink-Kleisman:

B.G.M.Kleisman@utwente.nl

Voor **inhoudelijke vragen** over het congres, kunt u contact opnemen met Anneke Sools:

A.M.Sools@utwente.nl

Programma

- 9.00 - 9.45 Inloop & koffie
9.45 - 10.00 Welkom en opening door prof. dr. Kees Aarts (directeur onderzoeksinstituut IGS) en prof. dr. Ernst Bohlmeijer (voorzitter vakgroep Psychologie, gezondheid en technologie)
- 10.00 - 11.00 Narrative medicine: The sense of story as critical equipment for care**
prof. dr. Rita Charon, Columbia University, New York
- 11.00 - 11.30 Pauze
11.30 - 11.50 A small story approach to counselling and psychotherapy
dr. Carmen Schuhmann, Universiteit voor Humanistiek
dr. Anneke Sools, Universiteit Twente
- 11.50 - 12.10 Narrative technology assessment for health care policy
Prof. Frans Brom, Rathenau Instituut en Universiteit Utrecht
- 12.10 - 12.30 Therapy narratives or how stories provide insights in treatments
dr. Gerben Westerhof, Universiteit Twente
- 12.30 - 13.45 Lunch
13.45 - 15.30 Workshops
15.30 - 15.45 Pauze
15.45 - 16.30 Plenaire afsluiting
16.30 Borrel

Workshops

Narratieve competenties

1. Narrative medicine workshop: Reading, writing, reading, making contact
Rita Charon (voertaal engels)
2. Telling one's self: Imagined futures and storied pasts
Kevin Haines (voertaal Engels)
3. Onder de oppervlakte van het verhaal
Arko Oderwald
4. De relevantie van autobiografisch onderzoek in het hoger beroepsonderwijs
Frank Wijering en Monique Engelbertink
5. Leren van patiënten ervaringsverhalen in boekvorm
Coleta Platenkamp
6. Leren van online, geschreven patiëntenverhalen over kwaliteit van zorg
Stans van Egmond, Lisa van Duijvenbooden en Marjolijn Heerings
7. Stap de leefwereld van de patiënt binnen
Merel Visse & Hannah Leyerzapf

Narratieve interventies

8. Community arts and community narratives
Michael Murray (voertaal engels)
9. Het "landschap van de klacht" : Over de rol van verhalen in psychotherapie en psychiatrie
Jan Olthof
10. Power of the past: Life-review therapie bij patiënten met kanker in de palliatieve fase
Irma Verdonck, Gitta Kleijn & Vincent Willemsen
11. Kijk Mij Nou! Herstel in beeld
Jan Sitvast en Ingrid Bogert
12. Op verhaal komen: Een kennismaking met life review als werkzame methode voor depressieve klachten
Jojanneke Korte en Sanne Lamers
13. Wie ben ik?: Een levensverhaleninterventie voor mensen met psychische problemen en verstandelijke beperkingen
Jannie Beernink & Marieke Latka
14. 'Kleine verhalen'
Carmen Schuhmann en Bianca Lugten

De workshops en workshopbegeleiders

1. Narrative medicine workshop: Reading, writing, reading, making contact

Rita Charon (Voertaal Engels)

This interactive workshop will showcase some of the teaching methods of narrative medicine. We have learned that reading short texts together, talking about how these stories or poems work and work on us, and then doing short bursts of spontaneous writing in the shadow of the text can expand the mind and lead to surprising contact among participants. Participants will read short prose or poetry texts together, talk about them, and then write to creative prompts on the background of the texts we've read and talked about together. After a short period of spontaneous writing, participants will be encouraged to read to one another—in pairs or clusters—what they've written. The listeners will be encouraged to describe to the writer what they hear in both the plot and the form of what's been written. All participants will then gather again as a whole group to talk about the experience. Theoretical essays about these methods will be distributed to workshop participants.

Rita Charon is Professor of Clinical Medicine and Director of the Program in Narrative Medicine at the Columbia University College of Physicians and Surgeons. She is also a general internist with a primary care practice in Presbyterian Hospital.

2. Telling one's self: Imagined futures and storied pasts

Kevin Haines (Voertaal Engels)

I have previously used narrative as a tool for investigating and co-constructing the learning stories of language learners. By telling the stories of their past experiences, the learners were better able to consider possible futures or 'imagined future selves', which also brought them to revised evaluations of their current situation and learning needs. In particular the learners were asked to consider how their socialization, or ways of participating, in a learning community mediated further inclusion and learning. In some cases, however, it was also clear that non-participation presented a barrier to their learning, and in its extreme form this resulted in forms of exclusion. In this workshop, I would like to extend the model described above to professionals within the care profession. The workshop will encourage participants to consider critical moments in their professional lives, incidents that they would consider learning moments, and subsequently consider the meaning that such stories might have in their present or perhaps their 'imagined future' professional life. We will consider how such stories may also contribute to an individual's 'professional identity' i.e. the image we portray to others of our professional selves (hence 'telling one's Self'). We may also consider whether such stories, if shared in the workplace with colleagues, might contribute to a climate of shared professional reflection, which may engender a community of practice.

Kevin Haines (1963) is a trainer of lecturers, coaches and tutors in the International Bachelor's in Medicine programme at UMCG. He has worked in international Higher Education settings in the Netherlands since 1992. His research background is in socio-linguistics, and he has used narrative as a means to investigate the socialization of language learners into their learning community.

3. Onder de oppervlakte van het verhaal

Arko Oderwald

Verhalen staan vrij zelden volledig op zichzelf. In verhalen zijn bijvoorbeeld bijna altijd sporen terug te vinden van de tijd en cultuur waarin ze geschreven zijn, of sporen van andere verhalen. Ook de betekenis van verhalen zijn daardoor lang niet altijd makkelijk en met één oogopslag vast te stellen. In deze workshop richten we onze aandacht op verhalen waaraan de betekenis niet zo makkelijk te ontfaatsen is. We beginnen met de bespreking van Een plattelandsdokter van Franz Kafka. Daarna bespreken we een klinisch verhaal uit de praktijk. Het verhaal van Kafka wordt U vooraf ter beschikking gesteld. Het klinische verhaal wordt ter plekke gelezen.

Arko Oderwald is universitair hoofddocent bij de afdeling Metamedica van het VU Medisch Centrum en heeft zich gespecialiseerd op het gebied van literatuur en geneeskunde. Meer informatie hierover op www.literatuurengeneeskunde.nl.

4. De relevantie van autobiografisch onderzoek in het hoger beroepsonderwijs

Frank Wijering en Monique Engelbertink

In deze workshop wordt ingegaan op de vraag hoe autobiografisch schrijven als vak kan worden vormgegeven binnen een HBO opleiding. De Academie Mens en Maatschappij biedt voor alle academies binnen Saxion de minor "Spirit!" aan. Bij een minor gaat het om een door de student zelf gekozen verdiepende of verbredende onderwijseenheid van een half studiejaar in het laatste jaar van de opleiding. In de modules "Autobiografisch onderzoek" en "Spiritualiteit in praktijk" wordt gewerkt aan de hand van de methode "Op verhaal komen". Doel is dat de student zich bewust wordt van de constructie van zijn identiteit en op grond daarvan persoonlijke (spirituele) en professionele ontwikkelingsvraagstukken formuleert en uitwerkt. Tijdens de workshop zal op interactieve wijze worden ingegaan op de rationale achter, en de inhoud van het draaiboek van deze module. Bovendien zullen deelnemers een stuk van de lesinhoud kunnen ervaren.

Frank Wijering is 15 jaar werkzaam geweest binnen het maatschappelijk werk. Sinds 7 jaar is hij als methodiekdocent, werkveldtrainer, supervisor en coach werkzaam bij de academie Mens en Maatschappij binnen Saxion. Zijn specialisaties zijn 'contextueel werken' en 'narratief werken'.

Monique Engelbertink is docent bij Academie Mens en Maatschappij en de Masteropleiding Health Care and Social Work binnen Saxion met aandachtsgebieden: onderzoek, autobiografisch schrijven, verslavingszorg en oplossingsgericht werken.

5. Leren van patiënten ervaringsverhalen in boekvorm

Coleta Platenkamp

In deze workshop willen we kijken naar hoe ervaringsverhalen van patiënten in boekvorm er aan bij kunnen bijdragen dat de verschillende partijen die zich met zorgvraagstukken en zorgverbeteringen bezig houden de patiënt ook beter in zicht krijgen. Veel mensen denken: waarom moet je een ervaringsverhaal in boekvorm lezen, dat is toch helemaal niet nodig? Als je de stem van de patiënt wilt horen hoef je maar op het internet te gaan kijken: ze komen je dan vanzelf tegemoet! Er zijn blogs, fora, sites van patiëntenverenigingen met ervaringsverhalen, eigen webpagina's van ervaringsdeskundigen, optredens, filmpjes op Youtube, andere websites met patiënten initiatieven, allerlei formele en informele contacten met 'gewone' patiënten. Daarnaast zijn er patiënttevredenheidsenquêtes, vragenlijstonderzoeken, interviews met patiënten, initiatieven als Tedex, van neuroloog Bas Bloem, een voorvechter van leren van patiënten, ideeën over empoweren van patiënten, zelfmanagement en gezondheidszorg 2.0. Daarbij leveren goed geschreven romans ook prachtige bijdragen waardoor we de wereld van patiënten beter leren kennen. Hulpverleners zeggen dat ze al open staan voor de wereld van patiënten. Ze hebben toch geen plank voor hun kop? Het is beledigend om te zeggen dat zij de patiënt niet zouden zien. Ze hebben dagelijks contact met hen. Waarom moeten zij dan nog meer *van* patiënten leren? Wat voegen patiënt ervaringsverhalen in boekvorm dan nog toe aan al die andere bronnen over wat patiënten meemaken en wat voor hen belangrijk is? Op deze vragen willen we ingaan in deze workshop.

Coleta Platenkamp is oprichtster van de stichting CCC Coleta's Chronische Circus, een stichting waarin een dertigtal vrijwilligers participeren, waaronder 'gezonden', (chronisch) zieken en gehandicapten. Na ongeveer 35 jaar 'gezond' te hebben geleefd en gefunctioneerd, moesten Coleta en haar omgeving hun leven aanpassen als gevolg van haar chronische aandoeningen. Ervaringsverhalen hielpen daarbij. Daarvoor was zij als medisch sociologe en hulpverleenster werkzaam binnen het onderwijs (HBO-V's/ HBO-J's) en de gezondheidszorg. Patiënt- en cliëntervaringen maakten dat ze kwam tot de oprichting van de stichting CCC.

6. Leren van online, geschreven patiëntenverhalen over kwaliteit van zorg

Stans van Egmond, Lisa van Duijvenbooden en Marjolijn Heerings

In het onderzoeksproject Patiënten Weten Beter worden via een website geschreven verhalen van patiënten en hun naasten over hun ervaringen met ziekenhuiszorg verzameld en onderzocht (zie www.patiëntenwetenbeter.nl). De vraag hoe dergelijke verhalen optimaal benut kunnen worden om zorg te verbeteren staat centraal in deze interactieve workshop. De workshop is gericht op professionals met verschillende professionele achtergronden, die reeds gebruik maken van narratieve competenties of deze willen verdiepen. De narratieve competentie van professionals – gericht op het herkennen, inleven, interpreteren van verhalen, en in het beweging worden gebracht door verhalen - wordt getraind door het werken met wat-als-vragen, meervoudige Trouble identificatie, confrontatie van verschillende luisteraarperspectieven, en what-next-vragen. Aan deelnemers van de workshop wordt literatuur verstrekt ter voorbereiding en verdieping.

Stans van Egmond is gepromoveerd wetenschapssocioloog, en houdt zich als senior onderzoek bij het Rathenau Instituut bezig met autonomie in de zorg en met biomedische vraagstukken als de meetbaarheid van het lichaam.

Lisa van Duijvenbooden doet onderzoek voor het Levensverhalenlab van de Universiteit Twente. Zij is afgestudeerd antropoloog, met praktische ervaring in de thuiszorg en psychiatrische zorg.

Marjolijn Heerings werkt bij het Rathenau Instituut en is afgestudeerd in de medische antropologie en psychologie en heeft ervaring met kwalitatief onderzoek naar gezondheidszorg- en beleidsvraagstukken.

7. Stap de leefwereld van de patiënt binnen

Merel Visse & Hannah Leyerzapf

Hoe zou het zijn om met een ernstige ziekte je binnen de muren van de gezondheidszorg te bewegen? We verwachten dat patiënten ons hun behoeften, keuzes en zorgen vertellen, en soms intieme details over hun leven met ons te delen. Niet alle patiënten zijn zich bewust van hun behoeften of zijn niet bij machte daar duidelijk met ons over te communiceren. Behoeften kunnen variëren en veranderen met de tijd, met het verloop van de ziekte. Als zorgprofessionals hebben we ‘geëngageerde kennis’ van de patiënt nodig, of liever: inzicht in de leefwereld van de mens met de aandoening. Alleen dan kunnen we begrijpen op basis waarvan de patiënt afweegt en kiest voor een behandeling. Maar hoe krijgen we toegang tot de leefwereld van een ander? Dat kan door de patiënt uit te nodigen, misschien ook aan te moedigen om ervaringen te delen en daar goed naar te luisteren. Andere workshops besteden daar aandacht aan. In deze workshop gaat het vooral over *wat* de patiënt vertelt, wat er in zijn of haar ‘verpakt’ kan zijn. We richten ons op de inhoud van wat de patiënt ons vertelt en welke vragen wij stellen. Meer precies beoogt de workshop je alerter te maken voor drie dimensies in het verhaal van de patiënt. Je proeft aan hoe je deze dimensies kunt benutten in je dagelijks werk. De drie dimensies zijn: het narratief van identiteit, narratief van relatie en het narratief van betekenis. Door je bewust te zijn van deze dimensies, zet je een eerste stap op weg richting meer inzicht in de leefwereld van de patiënt.

Merel Visse is gespecialiseerd in narratief en responsief onderzoek en evaluatie. Haar onderzoek richt zich op morele en participatieve dimensies van zorgpraktijken, zowel vanuit het beeld van zorgverleners als -ontvangers. Op dit moment werkt ze als senior onderzoeker bij het VU medisch centrum, afdeling Metamedica.

Hannah Leyerzapf is cultureel antropoloog en werkt als onderzoeker bij het VU medisch centrum, afdeling Metamedica. Haar onderzoek richt zich op diversiteit en interculturalisatie in gezondheidszorg en ouderenzorg.

8. Community arts and community narratives

Michael Murray

This workshop explores the processes involved in working in disadvantaged communities to promote health and wellbeing through developing community arts initiatives. The workshop will consider the logistics of developing such initiatives. Using data from such an intervention it will consider the character

of personal and community narratives of a group of older participants. In particular, it will consider the concept of narrative foreclosure and how this is challenged through the process of active engagement in the arts projects.

Michael Murray is Professor of Social and Health Psychology at Keele University, England. He has published extensively on narrative psychology in particular in terms of narrative understanding of health and illness. He is currently researching the role of arts in community settings.

9. Het "landschap van de klacht" : over de rol van verhalen in de psychotherapie en psychiatrie

Jan Olthof

In de psychiatrie en de psychotherapie lijden mensen veelal aan het verhaal dat ze over zichzelf vertellen of het verhaal dat over hen wordt verteld. Probleemverhalen zijn identiteitsvormende en identiteitsbepalende verhalen waaraan patiënten lijden. Narratieve Psychotherapie is een vorm van narratieve zorg die patiënten wil helpen een ander verhaal over zichzelf te ontwikkelen dat meer mogelijkheden biedt op verandering en een ander perspectief aanreikt. Tekstanalyse, de analyse van het gesproken woord, van de letterlijke tekst die patiënten gebruiken om over zichzelf, hun klachten en hun symptomen te spreken is hierbij een belangrijk instrument. In deze workshop zal ik voorbeelden geven van tekstanalyse en het creëren van verhaalwendingen. Er zal ook samen met de deelnemers worden geoefend in tekstanalyse en het maken van verhalen.

Jan Olthof is psychotherapeut en als consulent behandeling verbonden aan de afdeling gezinspsychiatrie van Yulius, psychiatrisch centrum voor kind en gezin in Barendrecht/Dordrecht. Tevens is hij zelfstandig gevestigd als psychotherapeut. Hij is supervisor van de Nederlandse Vereniging voor Relatie-en gezinstherapie en verzorgt opleidingen en trainingen op het gebied van de systeemtherapie.

10. Power of the past: Life-review therapie bij patiënten met kanker in de palliatieve fase

Irma Verdonck, Gitta Kleijn en Vincent Willemsen

Patiënten met kanker in de palliatieve fase ervaren vaak gevoelens van somberheid en een verminderde kwaliteit van leven. Het is erg belangrijk dat zij hierbij goede hulp krijgen, alleen zijn er nog weinig evidence-based psychosociale interventies voor deze groep patiënten. In eerder onderzoek is bewezen dat life-review therapie depressieve klachten vermindert bij ouderen. Daarom loopt er momenteel een onderzoek in de Vrije Universiteit Amsterdam waarbij wordt onderzocht of life-review therapie (de Levensverhaalmethode) effect heeft op somberheidsklachten en de kwaliteit van leven bij patiënten met kanker in de palliatieve fase. Met de Levensverhaalmethode wordt in vier gesprekken het autobiografisch geheugen getraind door het ophalen van specifieke, positieve herinneringen. In deze workshop willen wij de deelnemers laten zien hoe life-review therapie werkt bij patiënten met kanker in de palliatieve fase, en laten ervaren hoe het is om een interventie te volgen die gericht is op het eigen levensverhaal.

Irma Verdonck is psycholoog, logopedist en taalkundige en als hoogleraar 'Leven met kanker' verbonden aan de Vrije Universiteit en VUmc in Amsterdam. Haar leerstoel is mogelijk gemaakt door de stichting Alpe d'HuZes. *Irma Verdonck* leidt de onderzoeksgroep "Samen leven met kanker". Een belangrijke doelstelling van deze groep is om onderzoeksresultaten direct te vertalen naar de praktijk om de zorg voor patiënten met kanker en hun dierbaren te verbeteren.

Gitta Kleijn is psycholoog en werkt sinds 2011 op de afdeling Klinische Psychologie van de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij coördineert als promovenda het project waarbij de effectiviteit van de Levensverhaalmethode bij patiënten met kanker in de palliatieve fase wordt onderzocht (gefinancierd door ZonMw).

Vincent Willemsen is gz-psycholoog. Hij werkt in het Ingeborg Douwes Centrum te Amsterdam (psycho-sociale begeleiding bij kanker) en heeft zijn eigen praktijk. Hij werkt onder andere met life-review therapie en ook andere narratieve methodes, zoals de zelfconfrontatiemethode (ZKM).

11. Kijk Mij Nou! Herstel in beeld

Jan Sitvast en Ingrid Bogert

De workshop zal informatie geven over de herstelbenadering *Kijk Mij Nou! Herstel in Beeld*. Deze benadering gaat uit van de krachten, mogelijkheden en talenten van mensen. Met hulp van fotografie ontdekken cliënten hun positieve krachten en gaan ze dingen doen die bij hen passen en goed zijn voor hun herstel. Cliënten worden vitaler, hebben meer zin in het leven, hun zelfbeeld verbetert en hun zelfverzekerdheid gaat vooruit. In de workshop laten we zien hoe de benadering werkt en hoe hulpverleners haar kunnen toepassen. Daarvoor zullen we met deelnemers van gedachten wisselen over voorbeelden uit hun eigen beroepspraktijk. We gaan na hoe foto's iemand kunnen helpen om bronnen van kracht te ontdekken, verbeelden en te delen met anderen. Ook zal aan deelnemers gevraagd worden een verbinding te maken met ervaringen uit hun eigen leven, bijv. hoe zij zelf op enig moment in hun leven een ontdekkingsreis hebben gemaakt/nog steeds maken naar –waar het om gaat in hun leven- en wat zij daarbij als behulpzaam ervaren vanuit hun omgeving.

Jan Sitvast is historicus, verpleegkundig expert en docent aan de Hogeschool Utrecht. Hij is in 2011 gepromoveerd op het onderwerp: Fotografie als verpleegkundige interventie in de geestelijke gezondheidszorg.

Ingrid Bogert is onderzoeksverpleegkundige en onderwijsdeskundige/innovator.

12. Op verhaal komen: Een kennismaking met life review als werkzame methode voor depressieve klachten

Jojanneke Korte en Sanne Lamers

In deze workshop staat de interventie 'Op verhaal komen' centraal, waarin life review wordt gecombineerd met elementen uit de narratieve therapie. De interventie is geschikt voor deelnemers vanaf 40 jaar met lichte tot matige depressieklachten en wordt op dit moment aangeboden als groepsinterventie in diverse GGZ-instellingen en als zelfhulpinterventie. Beide varianten zijn effectief gebleken in het verminderen van depressieve klachten en het vergroten van welbevinden. Op dit moment wordt onderzocht of de interventie ook online kan worden aangeboden. In deze workshop maakt u kennis met de achtergrond en inhoud van de interventie 'Op verhaal komen'. U gaat zelf aan de slag met het toepassen van deze benadering vanuit het perspectief van de deelnemer en de interventiebegeleider.

Dr. Jojanneke Korte is werkzaam als onderzoeker bij de Universiteit Twente. In haar onderzoek richt zij zich op preventie van depressie bij ouderen. Op dit moment houdt zij zich bezig met het toepassen van life review in verzorgingshuizen. Daarnaast werkt zij als psycholoog in de verpleging- en verzorgingssector.

Dr. Sanne Lamers is werkzaam als Universitair Docent bij de Universiteit Twente. In haar onderzoek richt zij zich onder andere op de effectiviteit van life review als zelfhulpinterventie. Daarnaast is zij betrokken bij de ontwikkeling van Op verhaal komen als online interventie.

13. Wie ben ik?: Een levensverhaleninterventie voor mensen met psychische problemen en verstandelijke beperkingen

Jannie Beernink en Marieke Latka

'Wie ben ik?' is een levensverhaleninterventie die specifiek ontwikkeld is voor mensen met psychische problemen en een lichte verstandelijke beperking/zwakbegaafdheid. Het is een gestructureerde interventie gebaseerd op narratieve therapie en life review. De interventie kan gezien worden als een persoonlijke ontdekkingsreis. Een reis door het verleden naar het heden en de toekomst om op zoek te gaan naar wie ik ben, wat ik kan en wat ik wil. Tijdens de reis worden zowel positieve als negatieve herinneringen opgehaald en doorleefd, en eventueel gereconstrueerd tot alternatieve verhalen waarmee het leven weer verder geleefd kan worden. Het is een reis waarin deelnemers hun eigen krachten, kansen en mogelijkheden (her)ontdekken en deze leren benutten op alle levensgebieden in de dagelijkse praktijk. 'Wie ben ik?' legt niet alleen het accent op het verminderen of accepteren van psychische klachten maar juist op de positieve geestelijke gezondheid, anders gezegd: de persoonsgerichte benadering als aanvulling naast de medische benadering. In deze workshop maken deelnemers kennis met deze interventie en worden meegenomen op ontdekkingsreis naar wie ze zijn, wat ze kunnen en wat ze willen.

Janny Beernink-Wissink is als GZ-Psycholoog werkzaam bij GGNet, onderdeel Specifieke Zorg: afdeling VGGNet: patiënten met een psychiatrische problematiek en een verstandelijke beperking. Daarnaast is zij junior onderzoeker aan VU Medical Centre, EMGO Institute for Health and Care Research, te Amsterdam. *Marieke Latka* is psycholoog in opleiding aan de Universiteit Twente. Haar afstudeerthese vindt plaats binnen kliniek VGGNet naar de narratieve interventie *Wie ben ik?*

14 . Workshop 'Kleine verhalen'

Bianca Lugten en Carmen Schuhmann

In deze workshop nemen we kleine, terloopse interacties uit de dagelijkse werkpraktijken van de deelnemers als uitgangspunt. We onderzoeken hoe het sensitief worden voor en serieus nemen van deze interacties – die gemakkelijk als 'narratieve rafels' buiten beeld verdwijnen – verrijkend kan zijn voor professionals in verschillende werkvelden. Het kleine verhalenperspectief levert hierbij enkele handvatten, zoals het intunen op de concrete context van praktijken, en het formuleren van 'poëtische argumenten' die de zienswijze en opvattingen weergeven die ten grondslag liggen aan professioneel handelen. Wij gaan in het bijzonder kijken hoe het onder de loep nemen van morele fluiditeit in kleine praktijken – het tegelijk aanwezig zijn van verschillende normatieve stemmen – ze laat verschijnen als mogelijke kantelmomenten: momenten die van doorslaggevende betekenis zijn voor het levend houden van de vraag waar je als professional voor wil staan. Via het onderzoeken van kleine verhalen als kantelmomenten richten we ons op leerprocessen waarin existentiële vragen reflexief worden verbonden met morele inspiratiebronnen.

Bianca Lugten is docent praktische humanistiek in het bijzonder existentiële en kennisinhoudelijke reflectievaardigheden. In haar onderwijs legt zij de nadruk op leerprocessen van normatieve professionaliteit en kennisverwerving van binnenuit. Vanuit praktijkcentrum Zingeving en Professie werkt zij tevens als organisatiehumanistica in maatschappelijk relevante organisaties aan zingeving en humaniseringvraagstukken.

Carmen Schuhmann is universitair docent praktische humanistiek aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. In haar onderzoek richt zij zich op de ontwikkeling van humaniserende perspectieven op en methodieken voor begeleidingspraktijken. Eerder werkte zij enkele jaren als humanistisch geestelijk begeleider bij Justitie.

Sprekers

Rita Charon is Professor of Clinical Medicine and Director of the Program in Narrative Medicine at the Columbia University College of Physicians and Surgeons. She is also a general internist with a primary care practice in Presbyterian Hospital. Dr. Charon directs the Narrative Medicine curriculum for Columbia's medical school and teaches literature, narrative ethics, and life-telling, both in the medical center and Columbia's Department of English. Her literary scholarship focuses on the novels and tales of Henry James. Her research projects center on the outcomes of training health care professionals in narrative competence and the development of narrative clinical routines to increase the capacity for clinical recognition in medical practice. She is currently Principal Investigator on an NIH project to enhance the teaching of social science and behavioral science in medical schools. She has published and lectured extensively on the ways in which narrative training helps to increase empathy and reflection in health professionals and students. She is author of *Narrative Medicine: Honoring the Stories of Illness* and co-editor of *Psychoanalysis and Narrative Medicine* and *Stories Matter: The Role of Narrative in Medical Ethics*

Frans Brom has been head of the Rathenau Institute's Technology Assessment division since May 2007. Since April 2010 he is professor in 'Ethics of Technology Assessment' at the department of Philosophy/Ethics Institute of Utrecht University. His research has examined the societal significance of scientific and technological advances, with a particular focus on the interaction between Technology Assessment, ethics and political philosophy. This involves studying the nature, status and development of public morals, the role of institutions such as ethical committees and the importance of public deliberation, ethical analysis and (established) public opinion in terms of political decision-making.

Carmen Schuhmann is assistant professor in practical humanistic studies at the University of Humanistic Studies in Utrecht, the Netherlands. Her research focuses on the development of humanizing perspectives on and methodologies for counselling practices. She has a special interest in relational perspectives and the role of narrativity in counselling.

Anneke Sools is assistant professor in narrative psychology and qualitative methodology at the University of Twente (department of Psychology, Health, and Technology) in Enschede, The Netherlands. She is the co-founder of the Network for Narrative Research Netherlands (NNN) and the co-founder of the Life Story Lab at Twente University. Her current research concerns the development of narrative theory and methodology in (mental) health research. In particular, she is interested in the psychological function of imagining the future through stories.

Gerben Westerhof is Associate Professor in Psychology at the University of Twente, the Netherlands. He directs the Dutch Life Story Lab (www.utwente.nl/lifestorylab) that aims to contribute toward a person-centered approach in mental health care. His work takes place at the intersections of narrative, positive, and lifespan developmental psychology. He combines his theoretical interests with the design of practical applications based on narratives. He is the (co-)author of more than 100 articles and among others, co-editor of *Ageing and Society*, the first European textbook on gerontology.